

Texter för radio och TV

På Sveriges Radio hölls förr kurser med titeln *Reporter utan skrivmaskin*. Tanken var att nyhetsreportrarna skulle lära sig att redogöra för sina nyheter utan att läsa från ett manus. Däremot var det tillåtet att skriva upp stolpar, använda anteckningar så att de kunde komma ihåg allt det viktiga.

Det vanliga är dock fortfarande att radions nyhetsreportrar, om de hinner förbereda sig, utgår från en text som de har skrivit i förväg – kanske inte på en skrivmaskin, men väl på en dator.

Att skriva texter för radio och TV kräver en helt annan teknik än att skriva för ett tryckt medium. Inom etermedierna handlar det inte bara om ord på ett papper eller en dataskärm, utan minst lika mycket om det som inte står där – nämligen framförandet.

Text blir tal

Inlevelse, läshastighet, rytm, pauser och betoning är avgörande för hur lyssnaren eller tittaren uppfattar innehållet i texten.

För bildmediernas del måste dessutom texterna som blir tal harmoniera med bilderna. Ibland ska bilderna också ha en chans att tala helt för sig själva.

Manus för radio

Radiolyssnaren ska ha intrycket av att radioreportern talar till honom snarare än läser för honom. En text skriven för radio måste låta ledig och spontan och det gör den ofta märkligt nog när den är väl förberedd och genomtänkt.

Pekka Langer hette en känd radioröst på 1950- och 60-talen som verkligen lät naturligt ledig till skillnad från många andra röster på den tiden. Men tittade man på Pekka Langers manus, kunde man till och med hitta markeringar för hostningar och harklingar inlagda i manuset på vissa ställen, just för att han verkligen skulle låta spontan. Han hade förberett sina texter in i minsta detalj, men det fina var att allt lät mer eller mindre spontant.

Den som klarar att få fram det han eller hon vill ha sagt på ett bra sätt utan manus, ska naturligtvis inte skriva något sådant. Emellertid finns det få naturbegåvningar som klarar sig helt utan andra hjälpmedel än den egna talangen.

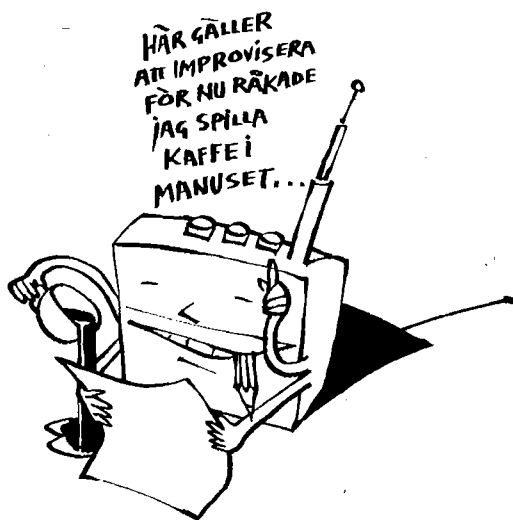
Många radioröster talar idag förvisso utan manus eller stolpar. Men blir det bra? Knappast, alltför ofta blir det tyvärr ogenomtänkt småprat eller till och med meningslöst pladder. Det verkar som om rösten finns där enbart för att fylla ut ett tomrum mellan musik och reklamslag. Då är det bättre att bara spela musik.

Tänk efter!

Skulle du klara av att tala i radio utan stöd av stolpar eller manus?

Det finns flera goda skäl för de flesta radiopratare att ha något slags manuskript framför sig i radiostudion:

Tal till dig

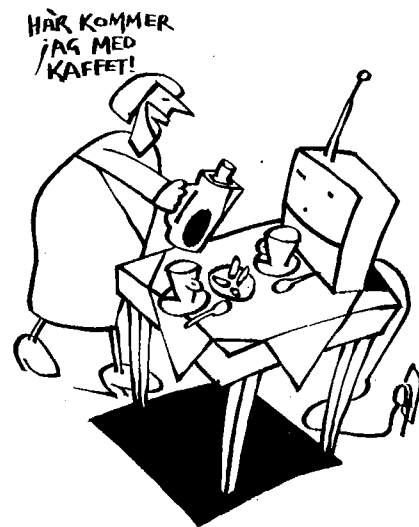

Vanligt med kallprat

- Manuset fungerar som ett *säkerhetsnät*. Även om det inte följs i detalj, finns det där och medverkar till att det uppstår så lite stress som möjligt i sändningen. Den som talar kan känna sig trygg. Skulle han komma av sig, kan han alltid titta i manus.
- Ett manus garanterar också att all *information* verkligen *når ut* till lyssnarna och att det sker *i en genomtänkt ordning*. Det är viktigt att det talade ordet, är logiskt uppbyggt. Det vet alla som berättat en historia, men råkat avslöja poängen för tidigt. Men det är också viktigt med en logisk struktur i texten. När man lyssnar på radio kan man som bekant inte som med tidningen, "bläddra tillbaka" om man inte hänger med. Det man inte fattar medan man hör det, det lär man inte fatta senare heller.
- Därför är det bra att *upprepa* och *sammanfatta* viktig information. Det är ganska vanligt att nyhetsuppläsaren, även kallad *studioreportern*, upprepar det viktigaste som hänt i slutet av en nyhets-sändning. Detta sker inte enbart för att ge nytillkomna lyssnare en chans att få senaste nytt. Det görs också för att lyssnaren ofta glömmer mycket av det som sagts tidigare under sändningen.
- En skriven text innebär också att man vet ungefär *hur långt* inslaget blir.
- Själva skrivprocessen innebär dessutom att man strukturerar sina tankar och får *möjlighet att tänka igenom* vad man vill ha sagt.

Hur kan då en text skriven för en radioreporter se ut? Det första man bör göra är att bestämma sig för vad man vill ha sagt. När man gjort upp en liten lista över viktiga punkter som ska med, gäller det att tänka logiskt. Hur förmedlar jag det jag vill ha sagt så enkelt och kort som möjligt för den tänkte lyssnaren?

Ett bra sätt är att föreställa sig att man talar till en *typisk lyssnare*. Man ser personen framför sig, gärna någon man känner (mamma, moster Signe eller kompisen Kurt t ex). Visserligen når sändningen kanske tiotusentals personer, men det är en fördel att man låtsas rikta sig till en speciell individ. Radio som medium passar bra för det här lite intima, personliga sättet att närma sig publiken.

Radion fungerar för många som något av en vän som alltid finns där när man behöver sällskap.

En annan god regel när man ska skriva radiomanus, är just att först tala och sedan skriva ner det man sagt. Man *pratar fram* sitt manus. Det har också den fördelen att meningarna blir korta och enkla. Man hör själv om något låter fel. Det egna örat är den bästa lyssnaren och rådgivaren.

Det är inte nödvändigt att skriva grammatiskt korrekta och fullständiga meningar. Det är bättre att försöka hålla sig i gränslandet mellan talspråk och skriftspråk. Slopa alla krångliga bisatser. Och skriv dessutom orden som de uttalas, skriv t ex *dom*, inte *de*, som man gör i tidningstext.

Skriv inte så här:

Hilda Hoffman, som just tänker lämna Sverige där hon bott i sju år, några av dom åren arbetade hon som läkare, söker nu jobb i Storbritannien.

Skriv istället kort och enkelt:

Hilda Hoffman har bott i Sverige i sju år. Några år arbetade hon som läkare. Nu söker hon jobb i Storbritannien.

Korta meningar är lättare att läsa upp och enklare för lyssnaren att förstå. Meningarna måste också vara formulerade så att de följer andningsrytmen vid uppläsningen. Överhuvudtaget är rytmen i det som sägs i radio viktig. Är rytmen den rätta följer lyssnaren lättare med och sitter inte och funderar över konstiga betoningar och ordvändningar. Om man pratar fram sitt textmanus märker man också lättare vilka ord som är krångliga att uttala och som bör undvikas av det skälet.

Allt för många siffror bör också undvikas. Det är mycket svårt att komma ihåg siffror som man bara hör. Ibland måste man naturligtvis ändå använda siffror. Då är det klokt att försöka koppla samman dessa på något sätt. I ett inslag om Sveriges statsskuld är det t ex svårt att inte nämna siffror. Så här bör man inte utforma ett manus:

Sveriges statsskuld uppgår enligt gängse ekonomisk teori till ofattbara 1 286 miljarder kr. Och det största problemet är den allt mer galopperande ökningen med 12 procentenheter per år. Alternativa ekonomer hävdar däremot att statsskulden enbart är 86 miljarder kr om man räknar nettoskulden och alltså drar ifrån de offentliga tillgångarna på omkring 1 200 miljarder kr från bruttobeloppet 1 286 miljarder kr.

I detta fall skulle man kunna säga så här istället:

Enligt vanlig nationalekonomisk teori uppgår statsskulden till ofattbara 1 286 miljarder kr. Räknar man däremot nettoskulden och drar av värdet av dom offentliga tillgångarna på cirka tusen miljarder är statsskulden inte alls särskilt stor, bara 86 miljarder kr. Så anser alternativa ekonomer att man bör räkna. Då är heller inte statsskuldens ökning något problem.

Ett radiomanus skrivs med minst dubbelt radavstånd, så att man kan stryka och göra ändringar. Stor plats mellan meningarna gör det också enklare att läsa upp. Man hamnar aldrig på fel rad och får också gott om plats för anteckningar och markeringar i manuset.

När man skriver ett manus ska man också försöka få all text som hör ihop samlad på samma manussida, så att det vid uppläsningen låter naturligt med en paus när man går från den ena sidan till den andra. Just i detta moment måste man tänka sig för och inte prassla med pappret.

Pausen viktig i radio

Pauserna är viktiga inslag i framförandet. Lyssnaren måste ges möjlighet att hinna smälta innehållet. Ofta är reportern rädd för att göra pauser, rädd för tystnaden som uppstår. Denna rädsla är inte ovanlig även bland erfarna radiopratare. Naturligtvis ska inte pausen vara för lång heller.

Tänk efter!

Har du svårt att "hänga med" vissa radiopratare? Vad beror det i så fall på?

Andra goda råd är att stryka under de ord som ska *betonas*. Det är oerhört viktigt vad man betonar, vilket följande lilla exempel visar.

Det visar också att vi är vana vid att tänka i motsatsförhållanden.

Anta att ordet pojken betonas kraftigt: "**Pojken** cyklade in till stan." Jaha, flickan stannade kvar på landet, tänker då genast lyssnaren.

Nu betonas istället cyklade: "Pojken **cyklade** in till stan." Istället för att åka buss då, reagerar lyssnaren på den betoningen.

Samma mening med annan betoning får oss att tänka helt annorlunda: "Pojken cyklade in till **stan**." Jaha, vart skulle han annars cykla, funderar lyssnaren.

Så här kan en sammanfattning för ett radiomanus se ut (läs det som om det vore radio):

Ett radiomanus består av korta meningar.

Man kan nöja sig med en mening på varje rad.

Och använd dubbelt radavstånd, så att texten blir lätt att se.

Då får man också rum med markeringar av pauser och betoningar.

Tanken är dessutom att man ska hinna andas mellan meningarna.

Och orden behöver inte skrivas som dom stavas.

Det kan vara bra att prata fram sitt manus och se lyssnaren framför sig.

Läs med inlevelse och variera tempot, men läs aldrig för snabbt.

Artikulera väl och försök framstå som intresserad, kunnig och saklig.

Ibland kan man markera en känsla med värme i rösten, ibland kan man till och med låta upprörd.

Berätta målande, lyssnaren gör nämligen sina egna bilder i fantasin av de han hör dig berätta.